TÂNĂRUL CREȘTIN ȘI PATIMA DESFRÂNĂRII ÎN SOCIETATEA SECULARIZATĂ

Nicolae Aloman*

Abstract: *The Christian Youth and the Lasciviousness in the Secularized Society.* In the modern society the young person who wants to preserve his or her chastity and live a moral life according to God's will is going to find this very difficult to achieve. This mission becomes even more challenging as we notice that the modern world has already reached unprecedented levels of moral corruption. Today, when the Christian world is struggling, when modernism with its open invitation to unlimited material comfort invades every corner of our life, when cohabitation, infidelity and sexual perversions suffocate more and more young people and sensuality is highly preferred over the purity of the true love, the teachings of the Holy Gospels and those of the Holy Fathers become the safest support for the young person who wants to live an authentic moral life in a secularized society. At the same time God, Who is forgiving and merciful, offers the young person who is possessed by lasciviousness the opportunity to correct him or herself and, through the works of the Holy Sacraments, provides them with additional means to straighten out many things in society and live a life according to God's precepts.

The pure love is the one that extends the life of Christ into our earthly life, for in each and every pure body there is a holy temple of God, meaning that pure young person becomes the altar where Christ is willing to bring Himself as a pleasing offering to God the Father.

Keywords: young, lasciviousness, sexuality, marriage, sacraments.

Introducere

Vremurile pe care le trăim sunt marcate de o continuă răzvrătire împotriva ordinii oficial instituite a lumii. Clasică explicație și motivare a acestei răzvrătiri este năzuința spiritului

*PhD Candidate, Faculty of Orthodox Theology at "1 December 1918" University, Alba Iulia, Romania.

uman spre un ideal de viață mai înalt, iar aspectul negativ al răzvrătirii este coborârea adepților ei într-un mod de viață îndepărtat de principiile morale.

Chiar dacă păcate și fărâdelegi s-au comis frecvent de-a lungul istoriei, oamenii erau conștienți că greșesc. Opinia publică, comunitatea din care făceau parte și chiar conștiința morală sancționau abaterile de la viața normală. Din păcate, astăzi, s-a ajuns să nu se mai facă deosebire între bine și rău, iar relațiile extraconjugale, conviețuirea în uniune consensuală, întemeierea unui cuplu cu o persoană de același sex, precum și atât de comuniunea trupească înainte de căsătorie devin lucruri normale pentru o lume anormală. Întrebarea pe care ar trebui să ne-o punem cu toții este: Cum putem trăi frumos într-o astfel de lume? Pare o misiune imposibilă, intangibilă. Cu toate acestea, avem menirea de a încerca din răzputeri acest lucru și să-i determinăm și pe ceilalți tineri să o facă. Generația de tineri e încătușată în această disperare, deoarece unii dintre ei văd prea bine că lumea e distrusă și se îndreaptă spre un sfârșit. Trebuie să fim conștienți însă că răul nu există ca principiu ontologic, ci apare în mod secundar, prin părăsirea binelui. Dar părăsirea binelui presupune liber arbitru sau voie liberă. Și doar fiindcă există ființe cu libertate de alegere, devine posibilă părăsirea binelui și apariția răului, căci în afara liberei alegeri, nu există rău, de sine stătător. Așadar, răul, deși inexistent prin sine însuși, își dobândește existență în ființele cu libertate de alegere, care părăsesc binele.

Pentru a duce o viață morală exemplară, întâi de toate trebuie să gândim frumos. Trebuie să gândim frumos, pentru că toate faptele își au izvorul în cugetare, iar cel care are idei frumoase și sănătoase, de bună seamă va acționa corect. Fiecare om este dotat cu un potențial de participare la Ideea de Frumos. Din păcate, sunt mulți care au simțul frumosului pervertit; așa ne explicăm dezacordurile și contestațiile care o însoțesc permanent, dar care nu prejudiciază

unicitatea Frumuseții¹. Dumnezeu le-a făcut pe toate *bune foarte* (Fc. 1, 31). Nu le-a înfățișat dintru început ca desăvârșite, ci l-a chemat pe om la lucrare și la purtare de grijă, spre împlinirea scopului final al creației Lui. Pe de altă parte, noțiunea de *bine* sau însușirea fapturilor de a fi bune nu se mărginește aici doar la frumusețea lor, ci se judecă după rostul creației². Dar și frumusețea fapturilor dă la iveală frumusețea Creatorului, care este frumusețea cea mai presus de ființă, care transmite frumusețe tuturor ființelor³.

În orice discurs, prelegere, lucrare sau teză este necesară stăpânirea proprietății termenilor. Prin urmare, pe parcursul lucrării vom întâlni termeni precum, *eros*, *agape*, *concupiscență*, care nefiind uzuali s-ar putea să nu fie într-un tot accesibili, fapt pentru care voi schița câteva repere în elucidarea lor. Vom întâlni deseori cuvântul *erotism*, care își are rădăcina în grecescul *eros*, semnificând acel aspect al iubirii care se manifestă printr-o puternică dorință sexuală. Așadar, sexualitatea este considerată ca fiind legată atât de instinctele umane primare (pofte), cât și de cele mai înalte (*eros*). Doar cu ajutorul harului, sexualitatea umană poate transforma *eros*-ul într-o iubire jertfelnică, *agape*. Așa cum patima reprezintă perversitatea a tot ceea ce este bun, tot așa și *agape* reprezintă desăvârșirea a tot ceea ce este bun⁴. Cuvântul *concupiscență* desemnează acel amestec de sentimente și de senzații care stăpânește pe cineva atunci când plăcerea sexuală stă deasupra rațiunii. În acest sens, plăcerea poate fi calificată drept cauză a tuturor păcatelor, după prototipul oricărui păcat, cel al primilor noștri părinți (Fac. 3, 6). Plăcerea nu e

¹ Georges Habra, *Iubire și senzualitate*, traducere de Dora Mezdrea, București, Edit. Anastasia, 1994, p. 72.

² Sfântul Vasile cel Mare, *Omiliile la Hexaemeron*, în Sfântul Vasile cel Mare, „Scrieri”, partea întâi, traducere, introducere, indici și note de Dumitru Fecioru, colecția „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 17, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986, p. 117.

³ Georgios Mantzaridis, *Morala creștină*, trad. de Cornel Constantin Coman, București, Edit. Bizantină, 2006, p. 13.

⁴ William Basil Zion, *Eros și Transfigurare*, traducere de Ioan Ovidiu Bobăilă, Alba Iulia, Edit. Reîntregirea, 2001, p. 265.

obligatoriu să fie trupească, din moment ce există unele plăceri care nu implică preponderența trupului, cum ar fi pizma, orgoliul sau ipocrizia⁵.

În prezenta lucrare vom încerca să deslușim cauzele care duc la pervertirea morală a tinerilor și posibilul tratament tămăduitor, pentru ca, la rândul lor, să-i poată apăra pe alți tineri de a mai trece prin astfel de experiențe. Adolescența este o perioadă a provocărilor, în timpul căreia tânărul are de făcut alegeri importante, alegeri pentru care este responsabil, în virtutea maturității sale; trebuie să aleagă între ideal și imoral, între bine și rău, între Dumnezeu și diavol, între creștinism și orice altceva. În adolescență, omul trăiește suspansul întrebărilor, iar răspunsurile pe care le alege devin principii de viață după care el se ghidează și acționează.

I. Caracterul grav al desfrâului

Legătura bărbatului cu femeia prin căsătorie este instituită de către Dumnezeu odată cu crearea primei perechi de oameni, Adam și Eva. Prin această legătură, soții devin un trup și preînchipuie legătura dintre Hristos și Biserică. În Noul Testament, această legătură instituită și binecuvântată de Dumnezeu este ridicată la rangul de Taină.

Numai în cadrul căsătoriei este permisă legătura trupească dintre bărbat și femeie, pentru ca prin aceasta să se poată înmulți neamul omenesc și evita desfrânarea. Orice altă legătură trupească dintre bărbat și femeie este oprită. Porunca aceasta oprește nu numai desfrânarea săvârșită în trup, ci și desfrânarea în cuget, gând, ori poftă și dorințe desfrânate, căci Mântuitorul a spus: *Eu vă zic vouă că oricine caută la femeie spre a o pofti, a și desfrânat cu ea în inima sa* (Mt. 5, 28)⁶.

⁵ Georges Habra, *op. cit.*, p. 189-190.

⁶ Nicolae Mladin, Orest Bucevski, Constantin Pavel, Ioan Zăgrean, *Teologia Morală Ortodoxă*, manual pentru Facultățile de Teologie, vol. I, Alba Iulia, Edit. Reîntregirea, 2003, p. 132-133.

Vocația trupului este aceea de a reuni la un loc duhul cu lutul, în așa fel încât cel din urmă să se alăture căii ascendente a celui dintâi. Iată un aspect pe care nu trebuie să-l uităm nicio clipă: omul este suflet, dar are și un trup, după cum ne amintește și Sfântul Vasile cel Mare:

„Dacă am fi alcătuiți numai din suflet, ne-am înțelege unii cu alții numai prin gândire; dar, pentru că sufletul nostru își zămislește gândul ascuns în trup ca sub o perdea, este nevoie de verbe și de nume ca să facem cunoscute cele aflate în adâncul nostru”⁷.

Prin urmare, Sfântul Vasile cel Mare conchide că noi suntem duh și minte, întrucât am fost făcuți după chipul și asemănarea Creatorului; ale noastre sunt trupul și simțurile din el. Facultățile sufletului sunt rațiunea și instinctul, care, la rândul lui, se divide în dorință și mânie. În paralel cu instinctul vieții, există un alt instinct, anume atracția unui sex către celălalt, care apare ca o mișcare involuntară ce apare la orice ființă normală. Pe de altă parte însă, cu totul izolat și separat de acesta, și câteodată chiar ca o respingere hotărâtă a impulsului sexual, se manifestă erosul, freamătul iubirii și căutarea de contopire cu persoana iubită. Atât erosul, cât și impulsul sexual, apar în mod egal, ca manifestări ale sexualității; însă bifurcarea, despărțirea lor, câteodată chiar antagonismul dintre ele face să se înțeleagă că sexualitatea, în om, este ceva complex: o putere spiritual-corporală⁸.

Când acest instinct este pervertit, intervine desfrâul, de care Sfântul Apostol Pavel ne îndeamnă să fugim, pentru că *orice păcat l-ar face omul este în afară de trup; cel ce se dă însă desfrânării*

⁷ Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia a III-a*, în Sfântul Vasile cel Mare, „Omilii și cuvântări”, traducere din limba greacă și introducere de Dumitru Fecioru, text revăzut și notă asupra ediției de Dumitru Fecioru, Constantin Georgescu și Alexandru Mihăilă, colecția „Părinți și Scriitori Bisericești”, serie nouă, vol. 1, București, Edit. *Basilica* a Patriarhiei Române, 2009, p. 70.

⁸ Vasily Vasilyevich Zenkovsky, *Convorbiri cu tinerii despre sexualitate*, traducere de Dimitrie Balaur, București, Edit. Bizantină, 2006, p. 26.

păcătuiește în însuși trupul său (I Cor. 6, 18). Mai înainte de orice, desfrâul este o trădare a iubirii curate. Din punct de vedere spiritual și tainic, avem de-a face cu dărâmarea unui templu. E o abatere nesăbuită de la un plan al providenței divine. Un amestec nepermis și iresponsabil într-o ordine voită de Dumnezeu. Desfrânarea nu se referă numai la săvârșirea faptei impudice și ilicite dinainte de căsătorie, ci mai ales la cea din vremea căsătoriei, când primește denumirea de adulter. Totuși, desfrânarea se deosebește de adulter, căci deși este un act nelegiuit, ca și adulterul de altfel, are loc între două persoane libere de angajamentul căsătoriei⁹. În viața intimă înainte de căsătorie, în afară de principiile în ce privește sănătatea, desfrâul aduce cu el un adevărat șoc, care zdruncină din temelii buna rânduială a firii întregi. Calea curăției, calea abstenenței până la căsătorie, este dictată nu numai de cerințele moralei, de acea poruncă care spune categoric: *Să nu desfrânezi!*, ci și de natura însăși a iubirii, inspirate de eul nostru etnic, care într-un fel este legea internă a vieții noastre intime (sexuale)¹⁰.

Oricât de de grave ar fi greșelile din cadrul vieții sexuale, săvârșite din ușurătatea minții, din nesocotință sau sub influența altora, acestea nu trebuie socotite ca ireparabile. De multe ori întâlnim tineri care, făcând o greșală în ceea ce privește viața normală sexuală, au ajuns, în disperarea lor, la concluzia ca pentru ei, calea curăției este închisă pentru totdeauna. Modul acesta de a gândi este o adâncă și foarte păgubitoare rătăcire, întrucât la sfârșitul lumii Dumnezeu *le va șterge toate lacrimile din ochi* (Apoc. 7, 7).

O importantă cauză a relațiilor extraconjugale ar putea fi și vârsta fragedă la care numeroși tineri își încep viața sexuală. Numeroase studii arată o strânsă legătură între debutul precoce al relațiilor intime și raporturile extramaritale de mai târziu¹¹. De

⁹ Ilie Moldovan, *Adolescența, preludiv la poemul iubirii curate*, ediția a treia, Alba Iulia, Edit. Reîntregirea, 2014, p. 184.

¹⁰ *Ibidem*, p. 156.

¹¹ Sandfort T., *Sexual practices and their social profiles*, în Hubert MC, Bajos N., and Sandfort T. (editors), *Sexual Behaviour and HIV/AIDS in Europe: Comparisons of National Surveys*, London, University College, London Press,

asemenea, o implicație negativă a relațiile extraconjugale constă în faptul că acestea favorizează răspândirea bolilor cu transmitere sexuală. Este alarmant acest lucru. Și nu doar ortodocșii sancționează caracterul grav al desfrâului, ci și cei de alte confesiuni. Chiar și adepții unor grupări neoprotestante din America de Sud împărtășesc convingerea că viața ar trebui concentrată în jurul religiei, iar comportamentul care contravine ordinii morale rânduite de Dumnezeu trebuie respins cu orice preț¹².

Din nefericire, opinia propagată prin toate mijloacele de comunicare este pentru păcat. La diferite emisiuni, anumite persoane preocupate de diminuarea bolilor cu transmitere sexuală nu îi sfătuiesc pe tineri să ducă o viață morală, ci să desfrâneze protejat. De asemenea, prietenii povestesc cu pasiune aventurile lor păcătoase, iar mijloacele de comunicare în masă promovează păcatul. Chiar și în spațiul publicitar sau în marketing a fost instaurată dezordinea morală, prin tacticile subversive de a capta atenția consumatorilor. Una din aceste tactici populare folosește imagini sexuale explicite în publicitate, chiar și atunci când imaginea sexuală are puțină relevanță pentru produsul promovat. Se observă în mod evident încălcarea normelor etice prin impunerea forțată a sexului gratuit în publicitate¹³.

1998, p. 106-164; Bozon M., *Reaching adult sexuality: first intercourse and its implications*, în Bozon M., and Leridon H. (editors), *Sexuality and the Social Sciences: A French Survey on Sexual Behaviour*, Aldershot, LK: Dartmouth, 1996, p. 143-175; Michael T., *The Number of Partners*, în Laumann E. O. (ed.), *Social Organization of Sexuality: Sexual Practices in the United States*, Chicago, IL, USA, University of Chicago Press, 1994, p. 174-224; White R., Cleland J., and Crael M., *Links between premarital sexual behaviour and extramarital intercourse: a multi-site analysis*, AIDS, 2000, 14 (15), p. 2323-2331

¹² Zelee E. Hill, John Cleland, and Mohamed M. Ali, *Religious Affiliation and Extramarital Sex among Men in Brazil*, în "International Family Planning Perspectives", vol. 30, Nr. 1, Martie 2004, p. 20.

¹³ Darren W. Dahl, Jaideep Sengupta, and Kathleen D. Vohs, *Sex in Advertising: Gender Differences and the Role of Relationship Commitment*, în "Journal of Consumer Research", vol. 36, Nr. 2, August 2009, p. 215-216.

Revenind la eroismul tânărului care se străduiește să ducă o viață morală, în duhul Evangheliei, amintim că păcatul desfrânării este în strânsă legătură și cu alte păcate, unele mult mai profunde și, prin urmare, mai puțin vizibile, dar care, toate, se îmbină într-un cerc vicios. Amintim în sensul acesta egoismul, egocentrismul; tânărul se iubește pe sine, dorește să obțină plăcere pentru sine; este capabil să-i distrugă sufletește, moral, pe alții, pentru a-și satisface dorințele trupești¹⁴. În al doilea rând putem vorbi despre eroarea prin care tânărul ajunge să creadă că materia poate da viață și fericire. În această greșală a căzut și Adam. Nu trebuie să ne limităm simțurile și emoțiile la nivelul materiei și, de asemenea, nu trebuie să gândim că fericirea și mulțumirea stau în cele văzute, materiale, ci mai degrabă în Fiul lui Dumnezeu, Cuvântul, care acordă viață și este scopul vieții. De asemenea, putem vorbi și de singurătate, care de cele mai multe ori îl împinge pe tânăr în păcatul desfrâului; acolo își găsește el refugiul¹⁵. Toți însă vor spune că un tânăr frumos și sănătos e nefiresc să nu aibă relații sexuale. Castitatea, virtute creștină, e luată în derădere¹⁶. După cum aminteam la început, anormalul devine normal, ajungând la o criză a valorilor, în care virtuți precum fidelitatea, castitatea, rugăciunea, smerenia sunt respinse, uitate sau catalogate drept relicve ale trecutului¹⁷.

II. Perversiunile sexuale

Faptul că lumea este supusă erotismului nu mai este o noutate pentru nimeni. Știrile zilnice sau cotidienele prezintă exagerat de des violuri, incesturi și alte numeroase imoralități. Toate aceste

¹⁴ Bishop Moussa, *Youth and pure love*, în Fr. Markos R. Hanna, *Moral Issues: The Church's View Point on Contemporary Issues*, United States of America, Xlibris Corporation, 2012, p. 83.

¹⁵ *Ibidem*, p. 83-84.

¹⁶ Andrei Andreicuț, *Mai putem trăi frumos ? Pledoarie pentru o viață morală curată*, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2012, p. 43-44.

¹⁷ Teofil Tia, *Un (im)posibil dialog duhovnicesc al erei post-moderne*, Alba Iulia, Edit. Reîntregirea, 2010, p. 4.

perversiuni sexuale provin din exacerbarea viciului și extinderea lui, până când ajunge să spargă cadrele naturale. Comentând cuvintele Sfântului Apostol Pavel (Rom. 1, 26-27) despre cea mai caracteristică dintre perversiuni – *homosexualitatea*, Sfântul Ioan Hrisostom spune: *Vezi cum întreaga lor dorință vine din nesaț, care nu suportă să stea în hotarele lui ? Și tot ceea ce încalcă legile stabilite de Dumnezeu pofteste alte lucruri decât cele legiuite*¹⁸. Această perversiune nu este aproape niciodată de origine ereditară și nici măcar organică, ci în mod esențial psihică. Înseamnă, de fapt, supraviețuirea în adult a unor elemente, chiar dacă elaborate și rafinate, ale unor tendințe sexuale infantile¹⁹.

Dumnezeu a poruncit, la început, perechiile umane (bărbat și femeie): *Creșteți și vă înmulțiți* (Fac. 1, 28). Actele sodomice provoacă dezgust, dispreț, repulsie. Sunt niște caricaturi, contrafaceri, surrogate ale sexualității firești. Din cauza vieții sexuale intense, precum și diverselor forme neigienice și bizare de practicare a actului sexual, homosexualitatea poate fi un vector pentru numeroase boli virale, parazitare, bacteriene și fungice. Menționăm că SIDA a devenit epidemică și din pricina homosexualității, prin homosexualii *bisexuali* și prin cei consumatori de substanțe narcotice²⁰.

Îndepărtându-se de învățătura Bisericii, o seamă de cercuri liberale creștine fac eforturi pentru legitimizarea homosexualității. Problema trebuie examinată cu multă seriozitate, întrucât în mediul ortodox există o mare reținere, dar și o confuzie universală în această problemă, referitoare, pe de o parte, la homosexualitate ca stare, și pe de altă parte, la viciul homosexual. Zion consemnează în „Eros și transfigurare”: *Este important ca preoții ortodocși și laicii să fie conștienți de motivele pentru care actele homosexuale trebuie*

¹⁸ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Comentariile sau explicarea Epistolei către Romani, Omilia V*, traducere de Theodosie Athanasie, București, Atelierele grafice Socec & Co, 1906, p. 52.

¹⁹ Teofil Tia, *Culisele psihice ale sexualității*, Alba Iulia, Edit. Reîntregirea, 2010-2011, p. 8.

²⁰ Irineu Pop, *Curs de Bioetică*, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2005, p. 84-85.

respinse ca imorale. În acest domeniu isteria nu ajută nimănui și duce la anxietate și nedreptate²¹.

Fetișismul este concentrarea exagerată a apetitului sexual asupra unei anumite părți a obiectului sexual, în așa fel încât obiectul și celelalte părți ale lui sunt lăsate deoparte. Această perversiune demonstrează în mod clar lipsa de maturitate psiho-afectivă a celui stăpânit de ea. Acești indivizi trebuie tratați cu multă grijă pastorală, precauție și compasiune, întrucât ei trebuie să evolueze constant spre o maturizare psiho-afectivă²².

Sadismul și *masochismul* sunt perversiuni pe cât de frecvente, pe atât de mediatizate. Sadismul, în sens restrâns, constă în a încerca o plăcere de ordin sexual din a tiraniza și violenta obiectul iubit. Cruzimea sadicului poate ajunge până la asasinat. Perechea sadismului este masochismul; el constă în a încerca plăcerea de ordin sexual din *suportarea* tiraniei și a violenței. Masochismul nu trebuie confundat cu anihilarea eului, care este perechea exaltării justificate a obiectului iubit; anihilarea este proprie iubirii celei mai curate, din moment ce Însuși Fiul lui Dumnezeu *S-a dezbrăcat de Sine Însuși* (Filip. 2, 7), atenuând splendoarea slavei Sale dumnezeiești, dându-Și viața pentru a-l înălța pe om²³. Sadicul este în același timp masochist, și viceversa.

Exhibiționismul și *voyeurisme*-ul desemnează o dublă perversiune, care constă în a găsi satisfacție sexuală, cel dintâi, în a se arăta gol, în așa fel încât să determine obiectul iubit să procedeze la fel (perversiune predilect masculină), iar cea de-a doua, în care plăcerea sexuală derivă din observarea sau studierea atitudinilor erotice ale altor persoane.

Auto-erotismul masturbatoriu desemnează o poluție provocată fără să-i corespundă vreun conținut. Este vorba, deci, de un act reflex și fizic, a cărui efecte sunt nefaste, secătuiind sistemul

²¹ William Basil Zion, *op cit.*, p. 236.

²² *Ibidem*, p. 21.

²³ Georges Habra, *op. cit.*, p. 263.

nervos, inducând o stare adâncă de deprimare, iar în cazul femeilor, după teoria lui Freud, ajungându-se la frigiditate²⁴.

Pe lângă aceste perversiuni, există încă o multitudine (pedofilia, incestul, zoofilia, etc.), care au o frecvență imensă în lumea actuală despre care spuneam că e supusă erotismului. Nerușinarea este atât de mare, încât nu doar că se etalează la lumina zilei, dar cere și drept de cetate (de pildă, prostituția, care nu se mulțumește să fie tolerată legal, ci vrea să fie considerată o *muncă* ca oricare alta). Preoți de toate confesiunile apără la televiziune dreptul a doi bărbați să se căsătorească între ei. Medici și directori de conștiință cutează să recomande masturbarea ca pe un factor de *emancipare* al individului. Cărțile marchizului de Sade și ale lui Sacher Masoch cunosc o răspândire incredibilă. Unele reviste publică oferte sadice și masochiste foarte precise și detaliate. Crimele de un sadism atroce proliferază neliniștitor și copiii sunt victimele preferate; căci cu inocența și neputința de a se apăra, copilul este ținta preferată a sadicilor²⁵.

Cercetările psihologice evidențiază faptul că perversii prezintă întotdeauna un *eu* slab, pasiv, fără inițiativă, cu lipsă de simț a realității, cu scăzute sentimente de culpă, adeseori insuficient conștienți de perversiunile lor, care nu sunt fructul unor opțiuni voluntare. Și revenim cu lait-motivul nostru: cum putem trăi frumos într-o astfel de lume ?

²⁴ *Ibidem*, p. 266.

²⁵ *Ibidem*, p. 267.

III. Taina iubirii

Deși a fost creată bună de către Dumnezeu, sexualitatea umană, după căderea omului în păcat, și-a pierdut coerența care a existat în Paradis între bărbat și femeie. Ca o consecință, patimile, prin pierderea finalității raționale, s-au dezlănțuit într-un război împotriva sufletului. Omul a înlocuit iubirea cu desfrâul. Transformarea patimilor este prima sarcină a mântuirii. Ascetismul se constituie ca un prim pas în această direcție, dar numai prin transformarea sa în iubire, condiția umană își poate recăpăta asemănarea cu Dumnezeu²⁶.

Niciunul dintre marii gânditori sau dintre poeți n-a aflat vreodată răspuns la întrebarea: *ce este iubirea?*. Îi putem urma evoluția, dar nu putem spune nimic despre nașterea ei. Cert este că iubirea există din veșnicie: iubirea dintre Tatăl suprem și Fiul, care ni se descoperă în cea mai înaltă iubire, fără început și fără sfârșit și care se îndreaptă spre cea de a treia Persoană a Sfintei Treimi, Sfântul Duh²⁷. Dacă o formulă a iubirii ar fi posibilă, s-ar putea afla însăși formula omului. Marele Miracol este că Dumnezeu a făcut doi dintr-unul și că aceștia doi rămân unul singur²⁸. Adam și Eva, deși erau doi, rămân unul, adică își regăsesc și își reconstituie adevărul lor inițial, tainic. Aceeași o idee o întâlnim și la Shakespeare în „Phoenix și Turturica” sau la Dostoievski în „Adolescentul”, unde ființa iubită este numită *viață vie*.

Unul din scopurile sexualității este procrearea, dar nu este principalul, ci unirea a două persoane, adică integrarea dorinței, a atracției și a comuniunii personale într-un *singur trup*, unirea trupească intermediind comuniunea persoanelor. În contextul

²⁶ William Basil Zion, *op. cit.*, p. 265.

²⁷ Dumitru Stăniloae, *Sfânta Treime sau la început a fost iubirea*, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2005, p. 68.

²⁸ Paul Evdokimov, *Taina iubirii. Sfințenia unirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*, trad. de Gabriela Moldoveanu, București, Edit. Christiana, 1994, p. 137.

revelației creștine, iubirea dintre bărbat și femeie devine o Taină, atunci când este înălțată la unirea dintre Hristos și Biserica Sa. Arhetipul lui Hristos, Care-și iubește Biserica (trupul și mireasa Lui), este temelia legăturii sacramentale. Temeiurile căsătoriei, întâlnite atât în creație, cât și în înălțarea ei de către Hristos, sunt argumente solide pentru căsătoria creștină²⁹. Încredințarea de acest adevăr este un prim pas în trăirea unei vieți morale autentice într-o lume preponderent impregnată de erotism accentuat și desfrâu. Procrearea joacă un rol esențial în definirea și semnificația căsătoriei ca instituție. Având în vedere faptul că multe dintre beneficiile societății se datorează căsătoriei, acesta ar trebui să constituie un real semnal de alarmă pentru tinerii vremurilor pe care le trăim, care minimalizează sau banalizează importanța acestei Taine³⁰.

Unirea bărbatului și a femeii creează o comuniune de iubire harică, prin care se oglindește, în în mod tainic, chipul Sfintei Treimi. Rezultatul unirii aduce la viață o a treia persoană, și astfel se întemeiază *mica Biserică* (Sfântul Ioan Hrisostom), adică familia, o imagine a Treimii³¹.

Un alt motiv al instituirii Tainei Căsătoriei este micșorarea poftelor neînfrânate. Stă mărturie Sfântul Apostol Pavel, când zice: *Din pricina desfrânării, fiecare bărbat să aibă soția sa* (I Cor. 7, 9). În altă parte, tot el spune: *Pentru aceste două motive a fost lăsată căsătoria: ca să ne păstrăm curăția și ca să devenim părinți*. Sfântul Ioan Gură de Aur, în tratatul său „Despre feciorie”, spune:

„Bună este căsătoria, pentru că-l face pe om să păzească curăția și nu-l lasă să cadă în desfrânare și să moară. Nu defăima, deci, căsătoria! Este de mare folos, nu lasă ca mădulele lui Hristos să ajungă mădulele

²⁹ William Basil Zion, *op. cit.*, p.266.

³⁰ James V. Brownson, *Bible, gender, sexuality: a critical engagement*, The Kirby Laing Institute for Christian Ethics, 2014, p. 35.

³¹ William Basil Zion, *op. cit.*, p. 266.

unei desfrânate și nici nu îngăduie ca templul cel sfânt să ajungă pângărit și necurat”³².

Mai cităm în acest sens un duhovnic rus modern, pe nume Alexander Elchaninov:

„Doar prin căsătorie oamenii se pot cunoaște deplin unul pe celălalt; miracolul de a simți, de a atinge, de a vedea personalitatea celui alt este la fel de minunat și de singular ca și cunoașterea lui Dumnezeu de către mistic. De aceea, putem zice că omul, înainte de căsătorie pătrunde în profunzimile ei, prin intermediul personalității altcuiva. Bucuria cunoașterii reale și a vieții reale ne dă sentimentul de plenitudine și de satisfacere prin intermediul căruia suntem mai bogați și mai înțelepți”³³.

Taina iubirii, cu toată puterea ei, a fost din păcate dată uitării. Plăcerea și durerea au devenit strâns legate. Doar printr-o viață nouă în Hristos, sclavia plăcerii și a durerii este biruită. Cu toate acestea, capacitatea *eros*-ului de a atrage și a aduce împreună este forța principală în interiorul vieții și experienței umane. Astfel de forțe rămân oarbe dacă nu sunt testate de realitate. *Eros*-ul devine *agape* în măsura în care caracterul deosebit al celui alt, cu toate particularitățile lui sau ale ei, este afirmat. Această deosebire se transformă în înstrăinare dacă se rezumă doar la afirmarea voinței celui alt, și nu are în vedere libertatea și bunătatea celui alt, așa cum sunt ele percepute. *Eros*-ul reprezintă o modalitate de a fi împreună, dar în cazul în care deosebirea nu este afirmată, atracția se transformă în încercarea de a-l poseda sau chiar de a fi celălalt (idee preponderent narcisistă). Diferențierea trebuie să fie exprimată, altfel *eros*-ul devine o posesivitate sufocantă. Dialogul se află în inima

³² Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre feciorie*, traducere de Dumitru Fecioru, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001, p. 23.

³³ Alexander Elchaninov, *Credința vine din iubire*, traducere de Boris Buzilă, București, Edit. Sophia, 2005, p. 67.

iubirii autentice, și acesta se poartă în limbajul afecțiunii, dobândindu-se o unitate în diversitate³⁴.

O serie de teologi apuseni văd sexualitatea ca pe un limbaj. Dialogul trupului și al sufletului cauzează o realizare nemaiîntâlnită niciunde altundeva în natură. Este foarte ușor în condițiile naturii umane căzute să devenim înrobiți patimilor trupești, ce ar putea distruge orice comunicare. Aceiași teologi remarcă faptul că *a te îndrăgosti* este un lucru, iar a iubi este cu totul altceva, iar această putere a iubirii transformă viața. Olivier Clément, unul din teologii apuseni de care aminteam conchide că *a iubi cu adevărat înseamnă a-l descoperi pe celălalt în identitatea sa specifică*³⁵.

În ciuda îngrădirilor pe care căsătoria și familia le-au creat în cadrul societății, caracterul exclusiv al iubirii conjugale pretinde un anumit grad de intimitate cu scopul de a crea o atmosferă plină de pace și de iubire. Totuși, convingerea noastră fundamentală este că iubirea nu se opune niciodată iubirii. Concepția ortodoxă despre comuniunea sfinților susține că la sfârșit ne vom iubi unii pe alții în chip deplin și în întregime, chiar dacă anumite iubiri au un caracter particular. Afirmatia după care exprimarea fizică a iubirii este permisibilă doar într-un context sexual este cu totul greșită. Este adevărat că expresia genitală a iubirii este parte componentă a iubirii conjugale, în cadrul căreia *un singur trup* este esențial și reflectă unirea lui Hristos cu trupul Său, Biserica. Totuși, în măsura în care ființele umane sunt corporale, trebuie să ne exprimăm sentimentele și în chip fizic. Îmbrățișările și sărutările care există chiar și în cea mai severă castitate, exprimă bucuria iubirii trupești care este pertinentă pentru cei care sunt mădulare ale trupului lui Hristos³⁶.

³⁴ William Basil Zion, *op. cit.*, p. 267.

³⁵ Olivier Clément, *Life in the body*, în „The Ecumenical Review”, vol. 33, nr. 3, 1981, p. 141.

³⁶ William Basil Zion, *op. cit.*, p. 271.

IV. Tratatamentul tămăduitor al societății decăzute din punct de vedere moral

Într-o lume lipsită de dragoste și milă, societatea noastră insensibilă vinde puritatea feciorelnică a fiicelor ei pentru nesfârșita-i poftă de bani și de putere. Dacă privim zecile de panouri publicitare sau privim la oricare dintre seriile televizunilor comerciale sau doar aruncăm o privire în rafturile unui supermarket, înțelegem limpede care e produsul numărul unu al lumii moderne: sexul. Sexul nu se vinde însă singur, ci cu orice altceva, de la țigări și alcool până la mâncare pentru câini. După cum am văzut, adevărata iubire își regăsește sensul în iubirea revelată de Dumnezeu, care este desăvârșită. Când Dumnezeu e înlăturat din mintea și inima omului, adevărata iubire se pierde. Ceea ce rămâne e doar un veșmânt sub care omul își ascunde poftele sale trupești³⁷. În condițiile crizei spirituale a societății, mijloacele de informare în masă și produsele așa-zisei culturi de masă devin uneori instrumente de corupere morală, elogiind destrăbălarea sexuală, posibilitatea tuturor opțiunilor sexuale și alte patimi păcătoase³⁸.

Omul căzut, însă, a fost restaurat de către Hristos prin iconomia Sfintei Treimi. Pentru fiecare om în parte, mijloacele medicale pe care ascetica ortodoxă le pune la îndemână prin harul Duhului Sfânt, oferă posibilitatea însănătoșirii. Această însănătoșire a omului săvârșită de Hristos este dăruită potențial fiecărei persoane prin Taine. Omul trebuie ca prin lucrarea sa, prin asceză, printr-o viață spirituală susținută, să asimileze acest dar al lui Dumnezeu³⁹.

Un prim pas în vindecarea acestei lumi ar fi lupta cu păcatul. O luptă, ca să reușească, trebuie dusă în mod rațional; adică, să se

³⁷ John Marler și Andrew Wermuth, *Tinerii vremurilor de pe urmă. Ultima și adevărata răzvrătire*, trad. din limba engleză de Felix Trușcă, București, Edit. Sophia, 2002, p. 28-29.

³⁸ Ioan I. Ică jr. și Germano Marani, *Gândirea socială a Bisericii*, Sibiu, Edit. Deisis, 2002, p. 234-235.

³⁹ Jean-Claude Larchet, *Terapeutică bolilor spirituale*, trad. de Marinela Bojin, București, Edit. Sophia, 2001, p. 254-255.

știe de unde pleacă, încotro se îndreaptă și care sunt mijloacele de care dispune. Totul pornește de la ispită, iar în acest sens, pe lângă lupta dusă împotriva trupului și a sângelui, trebuie să purtăm și o luptă împotriva unor puteri spirituale, a căror inteligență uriașă este pusă în serviciul răului⁴⁰.

Văzul este simțul cel mai ager, iar Hristos a stigmatizat în mod deosebit concupiscenta care începe din privire: *Dar Eu vă spun că orișicine se uită la femeie ca s-o poftască a și comis adulter cu ea în inima lui* (Mt. 5, 28). Pipăitul este simțul cel mai primitiv și cel mai periculos, dar și celelalte simțuri trebuie înfrânate. Bătrânul Iosif Isihastul, cu bogata sa experiență din Sfântul Munte, zicea:

„Noi trebuie să fim atenți asupra simțurilor, a celor lăuntrice și a celor din afară. Căci fără această atenție, mintea și puterile sufletului se răspândesc în lucruri deșarte și obișnuite – ca și apa murdară ce curge pe drum. Nimeni nu se poate ridica spre înălțimi, dacă nu urăște lucrurile pământești. Adesea, ne rugăm și mintea noastră se împrăștie la lucrurile ce-i plac, este atrasă de obișnuit”⁴¹.

Pe lângă rugăciune, creatoare în viața religioasă, duhovnicească, pentru toți, este Taina Spovedaniei – taina ridicării noastre și a îndepărtării depline și reale din noi a păcatelor noastre pe care le-am săvârșit și prin care este readusă curăția dintru început a sufletului nostru. Forța curățitoare a pocăinței, pe lângă faptul că ne restituie în mod real curăția sufletului pe care am pierdut-o, ne redă și energia necesară pentru a învinge ispitele.

Iertării păcatelor în Sfânta Taină a Spovedaniei îi urmează iubirea deplină între mădulele Bisericii. Unirea aceasta deplină la care ne atrage Hristos prin prelungirea Trupului și a Sângelui Său în trupul și sângele nostru înseamnă și o unire cu ceilalți credincioși, Euharistia fiind actul de sporire continuă a unității Bisericii. *Eros*-ul înduhovnicit ne ajută să creăm prietenia, care, la rândul ei, dă naștere

⁴⁰ Georges Habra, *op. cit.*, p. 195.

⁴¹ Dionysios Tatsis, *Cuvintele bătrânilor*, trad. de Andrei Andreicuț, Alba Iulia, Edit. Reîntregirea, 2004, p. 38.

sentimentului de *agape*. Astfel, fiecare membru trăiește și simte viața celuilalt și este responsabil pentru ea, ca și cum ar fi viața lui proprie. Iubirea devine una autentică, impregnată de lumina lui Hristos. Este o iubire în Hristos și nu în afara Lui. Este o iubire care are ca model iubirea Sfintei Treimi. Deși trăită de om, iubirea aceasta nu are nimic pătimăș în ea, pentru că izvorăște din Hristos⁴².

De o importanță majoră în lumea seculară robită erotismului este Taina Cununiei. Dacă tinerii ar cunoaște importanța și semnificația acestei Taine, cu siguranță lumea ar fi mai puțin stăpânită de păcat. Întâi de toate, prin această Taină se realizează unirea cu Hristos după Har și identitatea umanității⁴³. Am afirmat deja că prin Taina Nunții, în Hristos și în Biserică, cei doi devin un singur trup, iar erosul natural e transfigurat și sfințit în noua existență umană, fiind, de asemenea, și leac împotriva desfrânării.

Prin sfintele Taine ale Bisericii se spiritualizează, așadar, viața intimă a omului, care o tămăduiesc de orice boală și neputință.

Un alt mijloc prin care Hristos se poate apropia de omul din societatea contemporană este exemplul și propovăduirea celor ce au o viață spirituală aleasă, întrucât *credința este din auzire, iar auzirea este prin cuvântul lui Hristos*. Filotei, Bătrânul din Paros, zicea: *Adevărata fericire nu constă din demnități, nici din odihna trupului. Adevărata fericire este virtutea. Cei ce luptă pentru a dobândi virtuțile și pun în practică poruncile lui Dumnezeu sunt cu adevărat fericiți*⁴⁴. La fel de frumos, Bătrânul Ioil ne îndemna să nu visăm sau să vorbim în aer, ci să gândim și să uzăm de rațiunea noastră ! Să zburăm, dar, în același timp, să avem și picioarele pe pământ⁴⁵.

Pentru a comunica credința astăzi, trebuie să dăm permanent prioritate exprimării dragostei într-o manieră nouă. Mai mult decât claritate conceptuală, avem nevoie să luăm contact cu vieți

⁴² Sorin Emanuel Bugner, *Viața intimă a omului și provocările postmoderniste asupra acesteia*, Alba Iulia, Edit. Reîntregirea, 2009, p. 274.

⁴³ *Ibidem*, p. 278.

⁴⁴ Dionysisios Tatsis, *op. cit*, p. 82

⁴⁵ *Ibidem*, p. 83.

convertite, cu existențe transformate de experiența întâlnirii cu Dumnezeu.

Totul gravitează în jurul iubirii. Ea ne învață cum să ducem o viață virtuoasă într-o lume a desfrâului, iar puterea acesteia de a depăși toate limitele este un dar al Duhului Sfânt. Iubirea este chiar sfințenia, o sfințenie întemeiată pe purificarea iubirii, precum și a tuturor plăcerilor senzuale. Ajunși aici, împărtășirea Duhului Sfânt ne pregătește pentru ospățul tainic, unde iubirea va fi desăvârșită și nu va mai cunoaște nicio piedică și nici vreun sfârșit, căci Dumnezeu va fi totul în toate⁴⁶.

Concluzii

Fără îndoială, vremurile pe care le trăim sunt marcate de perversitate și obscenitate. Mass-media încurajează această tendință, de cele mai multe ori oferind idei oamenilor imorali care au ajuns să catalogheze anormalul, normal. Chiar și cunoștințele în domeniul acesta sunt tot mai numeroase, iar lucrurile nu se opresc aici, întrucât avem un drum lung de parcurs în ceea ce privește justificarea vederilor noastre metafizice și științifice despre orientarea sexuală și dorințele sexuale.

În societatea contemporană, prin urmare, sarcina creștinului care dorește să-și păstreze curăția și să trăiască moral, după voia lui Dumnezeu, pare a fi foarte dificilă. Ea este cu atât mai greu de îndeplinit, cu cât lumea modernă, în totalitatea ei, a atins un nivel de pervertire pe care nu l-a mai atins vreodată. Însă, urmând sfaturile și exemplele sfinților care s-au tămăduit de bolile păcatelor, urcând treaptă cu treaptă pe scara virtuților, prin străduință și osteneală, cu ajutorul și harul lui Dumnezeu, omul contemporan se poate vindeca de această patimă, ridicându-se la înălțimea curăției și a sfințeniei la care este chemat de Creatorul său.

Am subliniat caracterul grav al desfrâului apărut în urma pervertirii instinctului primar sădit în om. Totuși, legătura dintre

⁴⁶ William Basil Zion, *op. cit.*, p. 296-297.

bărbat și femeie este binecuvântată de Dumnezeu în Taina Sfintei Cununii, în care, prin iubire, cei doi devin *un singur trup*. Vindecarea de patima desfrânării presupune paza inimii și a minții, prin trezvie duhovnicească și discernământ spiritual, prin respingerea gândurilor, a amintirilor și a fanteziilor de această natură și prin constanta lectură duhovnicească și ascultarea de un părinte duhovnicesc iscusit. Totodată, de un real folos în tămăduirea de această patimă cumplită sunt paza trupului și a simțurilor, fuga de ispită și de ocazia la păcat, fecioria sau căsătoria, precum și disciplina conjugală.

Și pentru că Dumnezeu este iertător și îndelung-Milostiv, ne-a oferit posibilitatea îndreptării, creându-ne prin Sfintele Taine și alte mijloace adiacente cadrul necesar pentru a îndrepta anumite lucruri în această societate și a trăi în ea o viață morală autentică. Iubirea curată este cea care prelungește viața lui Hristos în existența noastră pământească, întrucât în fiecare trup curat se ridică un templu sfânt al lui Dumnezeu, în sensul în care un tânăr neprihănit e un altar pe care Hristos binevoiește să se aducă pe Sine jertfă bineplăcută Tatălui.

Bibliografie

1. Andreicuț, Andrei, *Mai putem trăi frumos ? Pledoarie pentru o viață morală curată*, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2012.
2. Basil Zion, William, *Eros și Transfigurare*, trad. de Ioan Ovidiu Bobăilă, Alba Iulia, Edit. Reîntregirii, 2001.
3. Brownson, James V., *Bible, gender, sexuality: a critical engagement*, The Kirby Laing Institute for Christian Ethics, 2014, p. 35
4. Bugner, Sorin Emanuel, *Viața intimă a omului și provocările postmoderniste asupra acesteia*, Alba Iulia, Edit. Reîntregirea, 2009.
5. Clément, Olivier, *Life in the body*, în „The Ecumenical Review”, vol. 33, nr. 3, 1981.
6. Dahl, Darren W., Sengupta, Jaideep, Vohs, Kathleen D., *Sex in Advertising: Gender Differences and the Role of Relationship Commitment*, în „Journal of Consumer Research”, vol. 36, Nr. 2, August 2009.
7. Elchaninov, Alexander, *Credința vine din iubire*, trad. de Boris Buzilă, București, Edit. Sophia, 2005.

8. Evdokimov, Paul, *Taina iubirii. Sfințenia unirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*, trad. de Gabriela Moldoveanu, București, Edit. Christiana, 1994.
9. Habra, Georges, *Iubire și senzualitate*, trad. de Dora Mezdrea, București, Edit. Anastasia, 1994.
10. Hill, Zelee E., Cleland, John, Ali, Mohamed M., *Religious Affiliation and Extramarital Sex among Men in Brazil*, în „International Family Planning Perspectives”, vol. 30, Nr. 1, Martie 2004.
11. Ică, Ioan I. jr., Marani, Germano, *Gândirea socială a Bisericii*, Sibiu, Edit. Deisis, 2002.
12. Larchet, Jean-Claude, *Terapeutica bolilor spirituale*, trad. de Marinela Bojin, București, Editura Sophia, 2001.
13. Mantzaridis, Georgios, *Morală creștină*, trad. de Cornel Constantin Coman, București, Edit. Bizantină, 2006.
14. Marler, John, Wermuth, Andrew, *Tinerii vremurilor de pe urmă. Ultima și adevărata răzvrătire*, trad. din limba engleză de Felix Trușcă, București, Edit. Sophia, 2002.
15. Mladin, Nicolae, Bucevschi, Orest, Pavel, Constantin, Zăgrean, Ioan, *Teologia Morală Ortodoxă*, manual pentru Facultățile de Teologie, vol. I, Alba Iulia, Edit. Reîntregirea, 2003.
16. Moldovan, Ilie, *Adolescența, preludiu la poemul iubirii curate*, ediția a treia, Alba Iulia, Edit. Reîntregirea, 2014.
17. Moussa, Bishop, *Youth and pure love*, în Hanna, Fr. Markos R., *Moral Issues: The Church's View Point on Contemporary Issues*, United States of America, Xlibris Corporation, 2012.
18. Pop, Irineu, *Curs de Bioetică*, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2005.
19. Sfântul Grigorie de Nyssa, *Expositio in Ecclesiastem Salomonis*, Migne PG 44, col. 625-754.
20. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Comentariile sau explicarea Epistolei către Romani, Omilia V*, trad. de Theodosie Athanasiu, București, Atelierele grafice Socec & Co, 1906.
21. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre feciorie*, trad. de Dumitru Fecioru, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001.
22. Sfântul Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron*, în „Scrieri”, partea întâi, traducere, introducere, indici și note de Dumitru Fecioru, col. „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 17, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986.
23. Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia a III-a*, în „Omilii și cuvântări”, traducere din limba greacă și introducere de Dumitru Fecioru, text

- revăzut și notă asupra ediției de Dumitru Fecioru, Constantin Georgescu și Alexandru Mihăilă, col. „Părinți și Scriitori Bisericești”, serie nouă, vol. 1, București, Edit. *Basilica* a Patriarhiei Române, 2009.
24. Stăniloae, Dumitru, *Sfânta Treime sau la început a fost iubirea*, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2005.
25. Stein, Edward, *The Mismeasure of Desire: The Science, Theory and Ethics of Sexual Orientation*, New York, Oxford University Press, 1999.
26. Tatsis, Dionysios, *Cuvintele bătrânilor*, trad. de Andrei Andreicuț, Alba Iulia, Edit. Reîntregirea, 2004.
27. Tia, Teofil, *Culisele psihice ale sexualității*, Alba Iulia, Edit. Reîntregirea, 2010-2011.
28. Tia, Teofil, *Un (im)posibil dialog duhovnicesc al erei post-moderne*, Alba Iulia, Edit. Reîntregirea, 2010.
29. Zenkovsky, Vasily Vasilyevich, *Convorbiri cu tinerii despre sexualitate*, trad. de Dimitrie Balaur, București, Edit. Bizantină, 2006.